

Rusya'nın Avrasya Birliği Politikası

Elnur İSMAYIL¹

Öz

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Rus dış politikasında Avrasyacılık ideolojisine dayanan politik bir çizgi izlendiği görölmektedir. Dönemin Rusya Başbakanı Vladimir Putin'in Ekim 2011'de önerdiği Avrasya Birliği projesi, izlenen çizginin geldiği en son noktadır. Avrasya Birliği'ni kurabilme hedeflerini adım adım gerçekleştiren Rusya uluslararası sistemde tekrar önemli bir güç merkezi olarak kabul görmeyi başarmıştır. Rusya, eski Sovyet cumhuriyetlerini Avrasya Birliği gibi entegrasyon projesinde bir araya getirmekle, Sovyetler Birliği'nin tarihe karışmasından sonra kaybettiği ve diğer süper veya bölgesel güçlerle paylaşmak zorunda kaldığı coğrafyada yeniden hegemon güç olmayı amaçlamaktadır. Rusya'nın Avrasya Birliği projesini gerçekleştirmek için tüm eski müttefiklerine uyguladığı baskı politikalarını ve bu politikaların sonuçlarını dikkate alırsak, bugüne gelindiğinde Rusya, bazı eski Sovyet cumhuriyetlerini politik ve ekonomik açıdan kendine bağlamayı büyük ölçüde başarmıştır. Rusya ayrıca Batı ile entegrasyonu tercih eden diğer devletlere yönelik uyguladığı baskıcı politikaları artırmıştır. Makale, Avrasya Birliği'nin ekonomik amaçla kurulmasından ziyade, Rusya'nın çıkarlarına dayalı politik bir proje olduğu tezini ortaya koymaktadır. Bu projenin gerçekleşmesi için Ukrayna'da yaşanan son gelişmeler sonrasında Kremlin'in baskıcı tavrının Batı devletlerinin eski Sovyet coğrafyasındaki etkisini zayıflatacağı iddia edilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Rusya dış politikası, Avrasya Birliği, Avrasyacılık, gümrük birliği, Avrasya Ekonomik Topluluğu.*

¹ Araştırma Görevlisi, Münster Westphalian Wilhelms Üniversitesi, Siyasi Bilimler Enstitüsü Uluslararası Politika Bölümü, elnur@gmx.de

Russia's Eurasian Union Policy

Abstract

Russia has followed a foreign policy approach, which based on the Eurasian ideology since the second half of 1990s. The Eurasian Union project, which was proposed by the vice-president of the Russian Federation Vladimir Putin in October 2011, is the ultimate conclusion of this foreign policy strategy. Setting a target of establishing the Eurasian Union, Russia strived to become a recognized superpower in the international system. By integrating the former Soviet countries in the Eurasian Union, Russia's main goal is to establish its own hegemony in the post-Soviet space, where the Kremlin has lost its power and was forced to share the region with other super and regional powers after the collapse of the Soviet Union. Taking into account the repressive policies of Russia towards its all ex-Soviet allies, the Kremlin's policies could be characterized as successful in keeping some of the former Soviet countries politically and economically dependent on Russia while it is strengthening its oppressive policies to the countries that prefer the Western integration. This article argues that the Eurasian Union is a political project, which serves Russia's national interests rather than an economic based union. Author also argues that the Kremlin's repressive policies, following the Ukrainian crisis, will lead to the weakening of the Western political influence in the post-Soviet geography.

Keywords: *Russian foreign policy, Eurasian Union, Eurasianism, Customs union, Eurasian Economic Community (EurAsEc).*

1. Giriş

Avrasya Birliği kurulması tezi, dönemin Rusya Başbakanı Vladimir Putin tarafından Ekim 2011 tarihli bir makalede önerilmiştir.² Son dönemlerde, Rusya'nın uluslararası toplumda yeniden bir güç olarak algılanmak üzere gerçekleştirdiği dış politika hamleleri, diğer süper ve bölgesel güçleri bu oluşuma karşı konumlarını belirleme yolunda daha aktif olmaya zorlamaktadır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını 20. yüzyılın *en büyük jeopolitik felaketi* olarak nitelendiren Putin,³ Avrasya Birliği'nin yeni bir Sovyetler Birliği kurmak gibi algılanmasının kesinlikle doğru olmadığını beyan etmiştir.⁴ Putin'e göre yeni Birlik, Avrupa Birliği'ni örnek alacak ve eski Sovyet cumhuriyetlerini kendinde birleştirecek bir iktisadi bütünleşme projesi olacaktır.

Bu makalenin amacı, Putin tarafından ortaya atılmış ve Ocak 2015 yılında kurulan Avrasya Birliği'nin nihai hedefe ulaşması yolunda karşılaştığı zorlukların anlatılmasıdır. Avrasya Birliği her ne kadar ekonomik birlik şeklinde değerlendiriliyorsa da, makalede daha çok Rusya'nın politik çıkarlarına hizmet edecek siyasal bir birlik olduğu iddia edilmektedir. Çalışmada, jeopolitik anlamda büyük değişikliklere neden olabilecek Avrasya Birliği'nin ekonomik birlikten siyasal birliğe dönüşme sürecinde Rus dış politikasına etkilerinden bahsedilmektedir. Ayrıca, eski Sovyet cumhuriyetlerinin birliğe üyeliği için Moskova'nın uyguladığı baskı araçları da anlatılmaktadır. Özellikle son yıllarda Ermenistan ve Ukrayna'da yaşanan gelişmelerde Kremlin'in bu ülkelere uyguladığı şantaj politikalarının Kiev ve Erivan'ın Avrupa Birliği ile ilişkilerine nasıl etki ettiği ele alınmıştır. Rusya'nın tekrar bir süper güce dönüşmesinin veya eski Sovyet coğrafyasında hegemonya kurmasının kabul edilemez olduğunu beyan eden ABD başta olmak üzere bazı Batı devletlerinin bu projeye olan tavrı ve bu konuda atacakları adımlar analiz edilmektedir. Ukrayna krizi sonrasında Batı-Rusya arasında yaşanan soğuk ilişkilerdeki dengenin, bahsi geçen coğrafyada Rusya'nın baskıcı politikaları karşısında Batı aleyhine bozulacağı iddia edilmektedir.

² Vladimir Putin, "Новый интеграционный проект для Евразии-будущее, которое рождается сегодня", "A New Integration Project for Eurasia: A future that is born today", *Izvestia*, 03 Ekim 2011, <http://izvestia.ru/news/502761>, erişim tarihi: 1 Haziran 2013.

³ *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*, 25 Nisan 2005, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml, erişim tarihi: 1 Haziran 2013.

⁴ Putin, "A New Integration Project for Eurasia".

2. Tarihsel Süreçte Yeni Avrasyacılık Kavramı

Yeni Avrasyacılık kavramı 1980’li yılların başlarından itibaren Sovyet siyasal ve ekonomik hayatında yaşanan sorunlar ışığında kendini göstermeye başlamıştır. Yeni dönemdeki ideoloji, 1920’li yıllarda Rusya’dan Batı’ya göç eden entelektüel kesimin kullandığı klasik Avrasyacılık⁵ kavramından farklılaştırılarak *Yeni Avrasyacılık* olarak adlandırılmaktadır. Bu ideolojinin gelişme sürecini analiz ettiğimizde, 1980’li yıllardan başlayarak aşağıdaki beş dönemden geçtiğini görebiliriz:

Birinci dönem 1985-1990’ların ilk yıllarını kapsamaktadır. Milli-muhafazakâr akımda ön plana çıkan bu ideolojide, Sovyetlerde milli-manevi unsurların olmaması eleştirilmekteydi. Ortodoks-monarşik unsurlardan oluşan tarihsel geleneklere yakınlığı ve solcu-liberal ideoloji karşıtı olması nedeniyle *sağ-muhafazakâr* karakterli ideoloji olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde kendilerini Yeni Avrasyacı olarak tanımlayan Aleksandr Dugin ve Haydar Cemal⁶ isimleri öne çıkmaktadır. Dugin, 1989 yılında Sovyet Edebiyatı dergisinde yayınladığı “Proleter Dönemin Sonu” ve “Kıta Rusya’sı” gibi makalelerle kendi görüşlerini ortaya koymuştur.

Sovyetlerin yıkılmasıyla Yeni Avrasyacılık ideolojisinde 1991-93 yıllarını kapsayan ikinci dönem başlamıştır. Bu dönemde öne çıkan Yeni Avrasyacılık ideolojisi, post-Sovyet dönemi komünistlerinin ideolojisiyle benzerlik göstermektedir. Belirtilen dönemde Avrasyacılık ideolojisinin en önemli taraftarları Zyuganov başkanlığındaki Rusya Komünist Partisi ve gazeteci-yazar Aleksandr Prohanov olmuştur. Prohanov tarafından basılan *Zavtra* (Sabah) gazetesi ideolojinin yayılmasında en önemli görevi üstlenmiştir. Prohanov aracılığıyla Zyuganov’un Dugin’le tanışması sonrasında Yeni Avrasyacılık, Sovyet sonrası dönemde yeni bir ideolojiye ihtiyaç duyan komünistler için önemli bir kaynak olmuştur. Yeni Avrasyacılık kapsamında 1980’li yılların ortalarındaki antikomünist görüşleri tekrar gözden geçirilmiş ve eleştirel yaklaşımdan kaçınılarak ortak bileşenler üzerinde durulmuştur. Dugin’in jeopolitikle ilgili ilk kitabı olan *Kıtaların Büyük Savaşları* yayınlanmıştır. Bu dönemde Avrasyacı ideoloji, Rus entelektüelleri ve sağ-muhafazakâr muhalefet arasında destek

⁵ Klasik Avrasyacılık ekolünün en önemli isimleri etnograf ve dilbilimci Nikolay Trubetzkoy ve coğrafyacı-ekonomist Pyotr Savitski olarak bilinmektedir. Rus kültüründe Tatar-Müslüman etkileşimini kabul etmekle, diğer akımlardan farklılık göstermektedir. Bu akım taraftarları, Rusya’yı Avrasya kavramı ile eşitlemekteydiler.

⁶ Haydar Cemal, belirtilen dönemde Dugin’le birlikte Avrasyacı olarak biliniyorduydu da, daha sonra kendisini İslamcı olarak nitelendirmiş; Rusya’da İslami Harekatın Başkanı olmuştur.

görmeye başlamıştır. Dönemin Rusya Duma'sı Başkanı Ruslan Hasbulatov ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Zorkin de Avrasya ideolojisine desteklerini ifade etmişlerdir. Aynı dönemde, Rusya'da demokratik görüşe sahip olan politikacıların önerdiği Demokratik Avrasyacılık yaklaşımı da ortaya çıkmıştır. Bu ekolün en önemli isimleri olarak Boris Yeltsin'e yakınlığı ile bilinen ve aynı dönemde iktidarda görev yapmış Havriil Popov, Sergey Stankeviç ve Lev Ponomaryov gibi politikacılar ön plana çıkmaktaydı.

1994-98'li yılları kapsayan üçüncü dönemde, Avrasyacılık kavramı Rusya iç politikasında Komünist Partisi'nin, Liberal-Demokrat Partisi'nin ve Bizim Ev-Rusya Partisi'nin seçim propagandalarında ve parti programlarında yer bulmuştur.

Bir sonraki dönem 1998-2001 yıllarını içermektedir ki Yeni Avrasyacılık her hangi bir partiye veya siyasal-kültürel harekete bağımlı olmaksızın gelişme göstermiştir. Primakov'un Başbakan olarak ve Dugin'in dönemin Rusya Duma'sı Başkanı Gennadiy Seleznyov'a Başdanışman olarak atanmasıyla, Yeni Avrasyacı ideoloji Kremlin'de dış politikanın belirlenmesindeki etkisini göstermeye başlamıştır.

Tsygankov, 1990'ların sonunda yazdığı makalesinde, yeni Avrasyacı akımı iki siyasi okula bölmekteydi: İlimli Avrasyacılar (*Modernizers*)⁷ ve Yayılmacı Avrasyacılar (*Expansionists*).⁸ *İlimli Avrasyacı* okul, Soğuk Savaşın bitmesinin ardından Sovyetler Birliği gibi, ABD'nin de çöküş içinde olduğu görüşünü savunmaktaydı. Bu okul taraftarları, ABD'nin süper güç kalabilmesi için karşısında önemli bir düşman güç olması gerektiği tezini kabul etmiştir. Sovyetlerin yıkılmasının, karşısında rakip gücün kalmaması sebebiyle ABD'yi zayıflatacağı ve dünyadaki diğer güçlerin çıkarlarının çatışması sonucu üçüncü dünya savaşının çıkacağı iddia edilmiştir. *İlimli Avrasyacı* okula göre, bu savaş artık başlamıştır ve nüfuz alanlarının yeniden şekillenmesiyle sonuçlanacaktır.⁹ Fakat Rusya'nın ekonomik ve politik anlamda zayıf olmasından dolayı bu savaştan şimdilik kaçınması gerektiği önerilmekteydi. Rusya'nın çıkarlarının Batılı devletler tarafından da tanınması gerektiğini belirten Primakov, eski Sovyet coğrafyasını kapsayan Avrasya bölgesinde Batının nüfuzunu zayıflatmak için bölgedeki devletlerle ittifaklar kurulması projesini önermiştir. Primakov, Rusya'nın

⁷ Şamil Sultanov ve Prohanov bu akımın en önemli isimleri olarak bilinmektedir.

⁸ Andrei P. Tsygankov, "Hard-line Eurasianism and Russia's Contending Geopolitical Perspectives", *East European Quarterly*, XXXII, No. 3, Fall (1998): 317-321.

⁹ Tsygankov, 326-327

zayıf da olsa hâlâ bir süper güç olduğunu iddia etmekte ve Batının bölgeden uzaklaştırılmasıyla eski gücünü tekrar kazanabileceğini öne sürmekteydi.¹⁰

Yayılmacı Avrasyacılık ekolünün ideolojik önderinin Aleksandr Dugin olduğu kabul edilmektedir. Dugin, *Yeni Avrasyacı Dünya Düzeni* olarak tanımladığı tezinde dünyanın dört makro bölgeden oluştuğunu iddia etmektedir: Avrupa-Afrika, Asya-Pasifik, Amerika ve Avrasya.¹¹ 1997’de Dugin, *Jeopolitiğin Temelleri: Rusya’nın Jeopolitik Geleceği* isimli kitabında, Halford Mackinder’in jeopolitik tezini temel alarak kendi görüşünü geliştirmiştir. Mackinder, dünyanın, jeopolitik anlamda doğal olarak bir birine zıt kara (*land*) ve deniz (*sea*) olmak üzere ebediyen ikiye bölündüğü görüşünü savunmaktadır. Spykman’ın teorisinde ortaya attığı Avrasya’ya hükmedenin dünyaya hükmedeceği tezi,¹² 20. yüzyılın başlarından itibaren Rusya’nın izlediği hegemonyacı politikanın özünü oluşturmaktadır. Dugin’e göre tarihte kara ve deniz güçleri arasında mevcut karşıtlık sadece jeopolitik alanda değil, aynı zamanda kültürel alanda da bulunmaktadır.¹³ Dugin, *Pax Euroasiatica* birliği gibi Batı karşıtı bir örgüt kurulmasıyla, ABD gibi bölge dışı güçlerin Avrasya kıtasından atılabileceğini iddia etmekteydi. *Pax Euroasiatica*, Avrasya’da siyasal ve ekonomik örgütlerin kurulmasını nihai amaç olarak belirlemekteydi.¹⁴ Avrasyacılığın en temel tarihsel görevinin Atlantikçiliğe karşı savaşı desteklemek ve ABD’nin küresel hegemonyasının karşısında yer almak olduğu görüşü savunulmaktadır.¹⁵ Dugin, Avrasya Birliği projesinde Rusya’nın lider rolünü üstlenmesi gerektiğine de vurgu yapmakta; eski Sovyetler Birliği’ni temel alarak Avrasya Birliği’nin geniş bir coğrafyada kurulmasını desteklemektedir.¹⁶

2001 yılından günümüze kadar devam eden sonuncu dönemde ise Yeni Avrasyacılık, Vladimir Putin dönemi dış politikasının temel

¹⁰ Primakov Evgeniy, “Na gorizonte-mnogopolyusniy mir. Mejdunarodnie otnosheniyakanane XXI veka” (Çok kutuplu dünya ufkunda. 21.yüzyılda uluslararası ilişkiler), *Nezavisimaya Gazeta*, 22 Ekim 1996; Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard*, (New York: Basic Books, 1997), p. 115.

¹¹ Евразийский взгляд: основные принципы доктринальной евразийской платформы, “Evraziiskii vzgliad: Osnovniye printsipy doktrinalnoi evraziiskoi platformy”, (Moskova, Arktogeya, 2001), s. 23-24.

¹² Nicholas J.Spykman and *The Geography of the Peace*, New York, 1944, s. 43.

¹³ Aleksandr Dugin, Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить Пространством, (*Osnovy geopolitiki. Geopoliti4eskoe budushee Rossii. Myslit Prostranstvom*), (Moskova: Arktogeya, 2000), 317.

¹⁴ ibid., s. 322.

¹⁵ ibid., s. 323.

¹⁶ Evraziiskiy vzgliad, 41.

ideolojisine dönüşmüştür. 2015'te faaliyete başlayan Avrasya Birliği, Yeni Avrasyacılık ideolojisini içeren somut bir örgüt şeklinde en önemli aşamasını gerçekleştirmiştir.

3. Soğuk Savaş Sonrası Rus Dış Politikasında Yeni Avrasyacılık

Bağımsızlığını kazanan Rusya'da yeni bir ideoloji ve kimlik arayışı ülkede siyasi elitler arasında; *Atlantikçi* (Westernist) ve *Avrasyacı* (Slavofil) akımların oluşmasına neden olmuştur. Avrasyacılık kavramı, Soğuk Savaşın bitmesinin ardından Rusya'nın siyasi literatüründe yeniden etkili olmaya başlamıştır.

Bağımsızlık döneminin ilk yıllarında Rusya dış politikasında Batı yanlısı kesimin güç kazanmasına karşılık olarak oluşan Yeni Avrasyacılık ideolojisi etkin olmaya başlamıştır. Avrasyacı ekol, milliyetçi ve komünist unsurları da kendi çatısı altında birleştirmesine rağmen, kendilerini Sovyetler Birliği'nin yeniden kurulmasını savunan komünistlerden ve 'Büyük Rusya' hayallerini gerçekleştirmek isteyen milliyetçilerden farklı görmekteydiler. Yeni Avrasyacılar, *Büyük Rusya* veya Sovyet İmparatorluğu'nun kurulmasını değil, Slav ve Türk topluluklarından oluşan Büyük Avrasya imparatorluğunun kurulmasını hayal etmektedirler.¹⁷ Bu anlamda Rus milliyetçiliği Avrasyacılık ideolojisine zıt bir kavramdır. Rus etnik konsepti üzerine kurulmuş bir ideolojide, Tataristan veya Kafkasya gibi Türk-Müslüman coğrafya yer alamaz ve bu da Avrasyacı ideolojiyle bağdaşmamaktadır. Avrasyacılığın en önemli iki amacı; Soğuk Savaş sonrasında dünya politikasında ABD'nin tek taraflı yaklaşımını zayıflatmak ve Rusya'nın süper güce dönüşmesini sağlamak olmuştur.

1995 yılında Rusya'da BDT ülkeleri ile stratejik işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan bir yasa kabul edilmiştir.¹⁸ Bu yasada, Rusya'nın dünya güçleri arasında tekrar yer alabilmesi için BDT ülkeleri ile siyasi ve iktisadi alanda entegrasyonun derinleştirilmesinin önemi belirtilmekteydi. 1993 ve 1995 parlamento seçimlerini Vladimir Jirinovski önderliğindeki liberal-demokrat olarak nitelendirilen milliyetçi LDPR partisinin ve Zyuganov başkanlığındaki Komünist Parti'nin kazanması Rusya dış politikasındaki çizginin değişmesine etki etmiştir. Rusya'da Atlantikçi ekolün¹⁹ önemli

¹⁷ Tsygankov, 1998: 317.

¹⁸ Nicolai N. Petro and Alvin Z. Rubinstein, *Russian Foreign Policy: From Empire to Nation-State*, (New York: Longman, 1997), 115.

¹⁹ Rusya'da Atlantikçi Ekol, dış politikada Batı'yla işbirliği ve stratejik ortaklık kurulması gibi strateji belirlenmesinden yana politika yürütmekteydi. Atlantikçi olarak dönemin önemli Rus politikacıları Yegor Gaydar, Anatoly Cubays ve Andrey Kozirev bilinmektedir.

isimlerinden olan dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'in Ocak 1996'da görevden alınması ve Yevgeni Primakov'un bu göreve getirilmesi ile Rusya dış politikasında Avrasyacı çizgi baskın hale gelmiştir. Her ne kadar Primakov kendisini Avrasyacı olarak nitelendirmiyorsa da onun çok kutuplu dünya düzeni üzerine kurulmuş tezi, Dugin'in Avrasyacılık ideolojisindeki çok kutuplu dünya teziyle bağdaşmaktadır. ABD ve Batıyı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi kendilerine rakip gören Avrasyacılar, Primakov'un desteğiyle eski Sovyet cumhuriyetlerinin Kremlin'e bağlanmasını garantileyen bir ittifak kurma girişiminde bulunmuşlardır. Avrasya Konfederasyonu olarak tasarlanan proje ilk aşamada güvenlik ve ekonomi alanlarında işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktaydı. Avrasyacılık ideolojisi taraftarları kendilerine en büyük rakip olarak Atlantikçiliği görmektedirler. Avrasyacılar, tek kutuplu dünya düzenine karşılık, Rusya'nın Avrupa ve Asya ülkelerinin birliğinden oluşacak Avrasya İmparatorluğu fikrini savunmaktaydılar.

Ekim 2011'de Rus gazetesi *Izvestia*'ya yazdığı "Yeni Avrasya Entegrasyon Projesi: Gelecek Bugün Başlıyor" başlıklı makalesinde Putin, hedeflediği projenin daha çok ekonomik boyutunu açıklamaktaydı. Birliğin Avrupa ve Asya-Pasifik coğrafyaları arasında etkin olacak bir bağ kurmayı hedeflediği belirtilmekteydi. Özellikle, eski Sovyet cumhuriyetlerinin üyeliğinin amaçlandığı ekonomik nitelikli birliğin, aynı coğrafyada mevcut olan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Avrasya Ekonomik Topluluğu²⁰ ve Rusya, Kazakistan ve Belarus'tan oluşan Gümrük Birliği (2010) temelleri üzerinde oluşturulması öngörülmekteydi.

Rusya, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonraki dönemde, eski Sovyet cumhuriyetlerini ortak bir birlik içerisinde bulundurmak amacıyla çeşitli projeler önermiştir. Rusya'nın önderliğinde oluşturulan birçok ekonomik, askeri ve siyasal birlik mevcut olsa da, Kremlin'in tüm eski Sovyet cumhuriyetlerini bir arada bulunduracak birlik kurma politikası başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Başarısızlığın en önemli nedenleri, Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetlerine emperyalist yaklaşımı ve devletlerin Kremlin'le ilişkilerindeki güven eksikliğidir. Bunun yanında, ABD ve diğer Batılı devletlerin eski Sovyet devletlerini Rusya'dan bağımsız ekonomik ve siyasal birlikler kurma yolunda destekleme politikalarını belirtmek gerekmektedir.

²⁰ Avrasya Ekonomik Topluluğu Antlaşması 10 Ekim 2000 tarihinde Kazakistan başkenti Astana'da imzalandı. Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Cumhurbaşkanları antlaşmayı imzaladılar. Antlaşma 30 Mayıs 2001'de yürürlüğe girdi.

Devlet başkanlığının ilk yıllarında Putin'in izlediği iç ve dış politika hamleleri ve Rusya'nın uluslararası toplumda nüfuzunun artırılması istikametinde atılan adımlar Yeni Avrasyacı akım tarafından beğenilmiştir. 2000'li yılların başlarında Rusya ve ABD arasındaki ilişkilerde yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, ABD'nin eski Sovyet cumhuriyetlerinde politik ve askeri olarak güçlenme çabaları; Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da gerçekleşen renkli devrimler sonucu bu ülkelerde Rusya karşıtı iktidarların oluşması ve NATO'nun doğuya doğru genişlemesi Kremlin'in Beyaz Saray'la ilişkilerini tekrar gözden geçirmesine neden olmuştur. Özellikle Batılı devletlerin politikalarına karşı Rusya eski Sovyet coğrafyasını kapsayan nüfuz alanlarını koruma politikaları geliştirmeye başlamıştır.

Putin, ülkesinin eski güç ve büyüklüğünü yeniden kazanması için her türlü politikayı uygulayacağını Temmuz 2000'de Devlet başkanı olarak Federal Mecliste yaptığı ilk konuşmasında belirtmiştir.²¹ Böylelikle Rus dış politikasında yeni Avrasyacılık doktrininin bazı unsurları uygulanmaya başlanmıştır. 2000 yılında kabul edilen Rusya Dış Politika Doktrininde, Rusya için en büyük tehditlerden biri olarak, ABD'nin ekonomik ve siyasal hegemonyası doğrultusunda gelişen tek kutuplu dünya düzeninin olduğu ifadesi yer almaktaydı.²² Kasım 2000'de Putin, Rusya'nın bir Avrasya ülkesi olduğunu beyan ederek,²³ tedrici olarak eski Sovyet cumhuriyetlerinde kaybettiği nüfuzunu geri kazanmak için harekete geçmiştir. Şubat 2013'te Putin tarafından onaylanan Dış Politika Konseptinde, Kremlin'in en önemli dış politika prensipleri, öncelikleri ve amaçları post-Sovyet bölgesinde Avrasya Birliği'ni de içeren ekonomik ve siyasal entegrasyonları güçlendirmek olarak belirtilmiştir.²⁴

4. Avrasya Birliği Kurulma Sürecinde Yaşanan Gelişmeler

20. yüzyılın ortalarından itibaren uluslararası toplumda bölgesel ekonomik entegrasyon modelleri²⁵ hızlı şekilde çoğalmaya başlamıştır.

²¹ Janusz Bugajski, *Cold Peace: Russia's New Imperialism* (Westport, CT: Praeger, 2004), 21.

²² *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, Approved by the President of the Russian Federation, June 28, 2000, www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm, erişim tarihi: 1 Haziran 2013.

²³ Vladimir Putin, "Россия: новые восточные перспективы", (Rossia: novie vostochnie perspektivi), *Nezavisimaya Gazeta*, 14 Kasım 2000; www.ng.ru/world/2000-11-14/1_east_prospect.html. Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

²⁴ *The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*, Approved by President of the Russian Federation V. Putin, 12 Şubat 2003, www.mid.ru/bdomb/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b4325699005bcb3/76389fec168189ed44257b2e0039b16d!OpenDocument. Erişim tarihi: 1 Haziran 2013.

²⁵ Avrupa Ekonomik Topluluğu, ASEAN, ECOWAS, MERCOSUR, NAFTA.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında bağımsızlıklarına kavuşan eski Sovyet cumhuriyetleri ekonomik, siyasal ve askeri birlikler gibi farklı entegrasyon modellerinde bir araya gelme teşebbüsünde bulunmuşlardır. BDT'nin kurulmasının yanı sıra, bazı üye devletler GUAM,²⁶ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü,²⁷ Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü²⁸ gibi birlikler oluşturmuşlardır. Rusya, Belarus ve Kazakistan arasında karara bağlanan ve varlığını sürdüren Gümrük Birliği²⁹ ve Ortak Ekonomik Alan³⁰ projeleri, 1991 yılından itibaren eski Sovyet bölgesinde var olan en önemli iki bölgesel entegrasyon projesi olarak bilinmektedir. Avrasya Ekonomik Birliği projesi ilk defa Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından Mart 1994'te Moskova Devlet Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında önerilmiştir. Avrasya coğrafyasını kapsayan bir birlik kurmanın gereğinden bahseden Nazarbayev'in önerisi o zaman ciddi şekilde kabul görmemiştir. Putin'in yukarıda bahsi geçen makalesinden sonra Avrasya Birliği daha gerçekleştirilebilir bir proje olarak düşünülmüş ve Ocak 2015'te faaliyete başlamıştır.

Rusya, 1990'ların ortalarından itibaren eski Sovyet ülkelerinden oluşan Gümrük Birliği kurulması istikametinde girişimlerde bulunmuştur. Ocak 1995'te, Rusya, Kazakistan ve Belarus üçlü anlaşmayla birliği kurmuş; 1996'da Kırgızistan ve 1997'de Tacikistan birliğe üye olmuşlardır. Gümrük Birliği kurulsa da, uzun süre kâğıt üzerinde varlığını sürdürmüştür. 10 Ekim 2000 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da toplanan Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Cumhurbaşkanı imzaladıkları anlaşmayla Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu (EurAsEC) kurma kararı almışlardır.³¹ Özbekistan, 2006 yılında topluluğa katılsa da, bu üyelik iki sene sürmüş ve daha sonra geçici olarak üyeliğinin askıya

²⁶ GUAM- Azerbaycan, Gürcistan, Ukrayna ve Moldova'nın Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü olarak 10 Ekim 1997'de Strasburg'da kurdukları birlik.

²⁷ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO)- Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Belarus ve Ermenistan'ın 7 Ekim 2002 tarihinde Taşkent'te kurdukları askeri bir ittifak.

²⁸ Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (BSEC)- Karadeniz havzasındaki ülkelerin ekonomik işbirliğini amaçlayan ve 25 Haziran 1992 yılında İstanbul'da kurulan uluslararası örgüt. Eski Sovyet cumhuriyetlerinden Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Rusya ve Ukrayna'nın üyelikleri bulunmaktadır.

²⁹ Temmuz 2010'da faaliyete başlayan Gümrük Birliği üyeleri- Rusya, Belarus, Kazakistan, Ermenistan, Kırgızistan

³⁰ Ortak Ekonomik Alan, Ocak 2012'de 3 ülke – Rusya, Belarus ve Kazakistan tarafından kurulmuş; daha sonra Ermenistan (Ekim 2014) ve Kırgızistan (Mayıs 2015) üye olmuşlardır.

³¹ *Agreement on Foundation of Eurasian Economic Community (EurAsEc)*, 10 Ekim 2010, <http://www.evrases.com/docs/view/3>. Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

alınması kararı alınmıştır.³² Mayıs 2002’de Ukrayna ve Moldova; Nisan 2003’ten itibaren ise Ermenistan EurAsEC toplantılarına gözlemci olarak katılmaya karar vermiştir.³³

Avrasya Ekonomik Topluluğu, BM Genel Kurulu’nda Aralık 2003’te gözlemci statüsü almış³⁴ ve Aralık 2007’de BM Genel Kurulu tarafından BM ve EurAsEC arasında işbirliğini öngören bir karar kabul edilmiştir.³⁵ Ağustos 2006 tarihinde Rusya’nın Soçi kentinde toplanan Rusya, Kazakistan, Belarus, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan temsilcileri EurAsEC çerçevesinde Gümrük Birliği kurulmasını kararlaştırmışlardır. Rusya, Kazakistan ve Belarus bu örgütün kurucu üyeleri olmaya onay verseler de, diğer devletler üyelik için daha sonra başvuruda bulunacaklarını belirtmişlerdir. Ekim 2007’de üye devletler Tacikistan’ın başkenti Duşanbe’de Gümrük Birliği’nin kurulması için gereken yasal düzenlemeyle ilgili ortak karar alarak bir dizi anlaşma imzalamışlardır.³⁶ Rusya 2010 yılında, Belarus ve Kazakistan’la Gümrük Birliği anlaşması imzalayarak, eski Sovyet ülkelerinden oluşan bir birlik kurma yolunda ilk adımı atmıştır. Gümrük Birliği anlaşmasıyla üç ülke arasında gümrük kontrolü ve vergilerin kaldırılması kararlaştırılmıştır. Gümrük Birliği’nin 2010’da kurulmasının ardından, üye devletlerin Aralık 2010 tarihinde Kremlin Sarayı’nda imzaladıkları anlaşmayla Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) kurulması yolundaki ikinci en büyük adım atılmıştır.

18 Ekim 2011 tarihinde BDT üyesi olan sekiz devlet serbest ticaret bölgesi kurulması konusunda mutabakata varmıştır. Yaklaşık bir ay sonra ise Moskova’da gerçekleşen üçlü zirvede Rusya, Belarus ve Kazakistan Cumhurbaşkanları Avrasya’da ekonomik entegrasyonun

³² Viktoriya Panfilova, “Узбекистан подал заявку на выход из Евразийского экономического сообщества” (Uzbekistan podal zayavku na vikhod iz Evraziyskovo ekonomicheskovo soobshestva), *Nezavisimaya Gazeta*, 12 Kasım 2008, http://www.ng.ru/cis/2008-11-12/3_Uzbekistan.html. Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

³³ Rilka Dragneva and Kataryna Wolczuk, “Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?”, (*Chatham House Briefing Paper*, Ağustos 2012), www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_dragnevawolczuk.pdf. Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

³⁴ *Resolution 58/84 adopted by the General Assembly. Observer Status for the Eurasian Economic Community in the General Assembly*, 9 Aralık 2003, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/58/84&Lang=E, Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

³⁵ *Resolution 62/79 adopted by the General Assembly. Cooperation between the United Nations and the Eurasian Economic Community*, 6 Aralık 2007, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/79&Lang=E, Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

³⁶ Pavel Felgenhauer, “Dushanbe Summits Follow Russian Agenda”, *The Jamestown Foundation*, 10 Ekim 2007, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=33065, Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

sağlanmasıyla ilgili bir deklarasyon imzalamışlardır. Bu deklarasyonla taraflar entegrasyonun bir sonraki aşaması olacak Ortak Ekonomik Alanın yürürlüğe girmesini öngörmüşlerdir. Asıl amacın ise AEB'in kurulması ve 2013 yılından itibaren birliğin AEB olarak adlandırılması deklarasyonda belirtilmiştir. Ortak Ekonomik Alanın tesis edilmesi için Gümrük Birliği üye devletlerinin parlamentolarında onaylanan ortaklaşa eylem planı, Ocak 2012 itibariyle birliğin faaliyete geçmesini sağladı. Ortak Ekonomik Alan'ın coğrafyasının Vladivostok'tan Lizbon'a kadar uzaması önerilmekteydi.³⁷ Putin, Moskova'daki zirve toplantısı sonrasında birliği, Sovyetler'in yıkılmasından sonra aynı coğrafyadaki ülkeler arasında ekonomik ve ticari ilişkileri yeniden inşa etme yolunda atılmış en reel girişim şeklinde yorumlamıştır.³⁸

Mart 2012'de Avrasya Ekonomik Topluluğu (EurAsEC) Moskova zirve toplantısında, 1 Ocak 2015 tarihinde Avrasya Birliği'nin kurulmasıyla ilgili tarihi karar alınmıştır.³⁹ Kremlin Sarayı'nda yapılan toplantıya Rusya, Kazakistan ve Belarus dışında diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinden Kırgızistan, Tacikistan, Ukrayna ve Ermenistan cumhurbaşkanı düzeyinde, Moldova ise cumhurbaşkanı vekili düzeyinde katılmıştır.

Gümrük Birliği üyeleri- Rusya, Belarus ve Kazakistan, 2013'te Astana zirve toplantısında AEB oluşturulması yolunda ortak stratejiler üretme kararı alarak vatandaşlarının ekonomik bir birlikte yaşamasını amaçlamaktaydılar. Ayrıca Ukrayna'nın Gümrük Birliğinde gözlemci devlet olarak tanınma önerisi kabul edilmiş ve Minsk toplantısında memorandum imzalanması kararlaştırılmıştır.⁴⁰ Yanukoviç hükümetinin bu kararı şimdiye kadar devam eden Ukrayna krizinin başlamasına etki eden olay gibi de değerlendirilebilmektedir. Son olarak 29 Mayıs 2014'te Rusya, Kazakistan ve Belarus Cumhurbaşkanı Astana'da AEB'in kuruluş antlaşmasını imzalamışlardır.

³⁷ "Von Lissabon bis Wladiwostok", *Süddeutsche Zeitung*, 25 Kasım 2010, www.sueddeutsche.de/wirtschaft/putin-plaedoyer-fuer-wirtschaftsgemeinschaft-von-lissabon-bis-wladiwostok-1.1027908, Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

³⁸ Neil Buckley, "Putin sets sights on Eurasian Economic Union", *Financial Times*, 16 Ağustos 2011, www.ft.com/cms/s/0/a7db2310-b769-11e0-b95d-00144feabdc0.html#axzz2UZPAw7QF, Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

³⁹ "Members will have privileges-Medvedev", *The Voice of Russia*, 20 Mart 2012, http://english.ruvr.ru/2012_03_20/68952155/, Erişim tarihi: 5 Haziran 2013.

⁴⁰ "Kyrgyzstan to join Russian-led Customs Union, Ukraine to Observe", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 29 Mayıs 2013, <http://www.rferl.org/content/kyrgyzstan-ukraine-russia-customs-union/25001114.html>, Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

Her ne kadar Putin, önerdiği Avrasya Birliği projesinin herkese açık olduğunu, hiçbir ülkeyi katılmak için zorlamayacağını ve acele ettirmeyeceğini belirtse de, Avrasya Birliği'nde görmek istediği birçok ülkeye karşılinda bulundurduğu ekonomik ve siyasi kartları kullanmaktadır. Yeni projenin Sovyetler Birliği'ne kesinlikle benzemeyeceğini belirten Putin, yeni birliğin üye ülkelerde ekonomiyi ve kur politikalarını koordine etmeyi amaçladığını vurgulamıştır. Putin, eski Sovyet cumhuriyetlerinden bazılarının Avrupa ve Batı'yla entegrasyon seçeneğini tercih ederek, Avrasya Birliği projesine katılmakta tereddüt ettiklerini ifade etmiştir.⁴¹ Putin, bu yaklaşımın doğru olmadığı ve devletlerin Avrupa Birliği'yle ilişkilerinin onların Avrasya Birliği'ne katılmalarına engel olmaması gerektiğini belirtmekteydi. Fakat daha sonra yaşanan gelişmeler birçok devletin Batı ve Rusya ikileminde kaldığını ortaya çıkarmıştır.

Üyeliğe tereddütle yaklaşan devletler ilk başta Avrasya Birliği'nde bulunmakla kendi egemenliklerine oluşan tehlikeden rahatsız olmuşlardır. Belarus Cumhurbaşkanı Aleksandr Lukaşenko, uzun yıllardır Rusya ve Belarus arasında bu şekilde bir birliğin olduğunu, fakat hiçbir sorun yaşamadıklarını söyleyerek, tereddüt içerisinde bulunan devletlerin birliğe yaklaşımlarını değiştirmek istemektedir. Nazarbayev, Avrasya Birliği gibi teşkilatlarda ülkelerin milli çıkarlarının esas alınacağını belirtmiş;⁴² Kazakistan Başbakan Yardımcısı Kayrat Kelimbetov, AEB'e yapılan eleştirileri değerlendirerek, AEB'i ekonomik birlikten ziyade jeopolitik amaçlı teşkilat olarak görenlerin tavrını 'jeopolitik fobi' şeklinde yorumlamıştır.⁴³ En önemli amaç, eski Sovyetler Birliği cumhuriyetleri arasında mevcut ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi olarak gösterilmektedir. Lukaşenko, üye devletlerin petrol ve doğalgaz alanı da dâhil olmak üzere tüm alanlarda gümrük tarifelerini kaldırması gerektiğini belirterek, BDT'nin faaliyetinin geliştirilmesini ve BDT üyelerinin daha önemli ittifaklara katılmasını vurgulamıştır. Avrasya Birliği'nin sadece bir ekonomik birlik olarak düşünülmesinin doğru olmadığını, üye devletler arasında sıkı bir işbirliğinin politika, diplomasi ve savunma alanlarını da kapsaması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁴

⁴¹ Vladimir Putin, "A New Integration Project for Eurasia".

⁴² "Eurasian Integration No "Reincarnation of USSR"-Nazarbayev", *RIANovosti*, 18 Ocak 2013, <http://en.rian.ru/world/20130118/178861309.html>. Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

⁴³ Kulpash Konyrova, "Russia, Belarus, Kazakhstan move towards a Eurasian Union", *New Europe*, 20 Mayıs 2013, <http://www.neweurope.eu/article/russia-belarus-kazakhstan-move-towards-eurasian-union>. Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

⁴⁴ "Узбекистан присоединился к зоне свободной торговли СНГ" ("Uzbekistan prisoedinilsia k zone

Avrasya Birliği'nde savunma ve ortak para birimi gibi önemli iki konuya ilişkin yaklaşımlar da dikkat çekmektedir. Birlik üyesi ülkelerin dâhil olduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü faaliyetini Avrasya Birliği'nin savunma alanındaki kurumu şeklinde devam ettirmektedir. Avrasya Birliği'nde ortak para birimi kullanılması ile ilgili görüşler, birliğin kurulması öncesinde genellikle olumlu olmuştur. Hem Lukaşenko hem de Nazarbayev bunu entegrasyon sürecinde önemli bir adım olarak görmüşlerdir. Ortak para birimi için *Evrız* ismi düşünülmüş; fakat son dönemlerde bunun gerçekleşmesine bazı üye devletlerin sıcak yaklaşmamaları, entegrasyon sürecinin ekonomik boyutunun zayıf olduğunun göstergesidir. Özellikle, uzun yıllar Rusya-Belarus birliği için önerilen ortak para biriminin uygulanamamış olması ileri vadede Avrasya Birliği için de bunun zor olacağını ortaya koymaktadır. Buna ilaveten, Ukrayna krizi nedeniyle yaptırımlar uygulanan Rusya'nın, ekonomik kriz döneminde ortak para birimi uygulamasına gitmesi zor gözükmektedir.

Avrasya Birliği'nin kurulması sonrasında Lukaşenko, Moskova'nın ekonomik olarak Minsk'e yapmış olduğu baskıların entegrasyon projesini zayıflatacağını beyan etmiş; bunun devam etmesi halinde ise ülkesinin Avrasya Birliği üyeliğinden vazgeçeceğini ifade etmiştir. Minsk ve Moskova arasında ilişkiler ne kadar gelişmiş olsa da, Belarus kendi devlet şirketlerinin hisselerini Rusya'ya satmak istememektedir. Son dönemde Rusya'nın Batı devletlerinin yaptırım politikalarına karşılık olarak uyguladığı adımlara ne Astana ne de Minsk'in katılmaması da birlik üyeleri arasında ekonomik politikaların koordine edilememesinin bir örneğidir.

5. Avrasya Birliği'ne Katılma Potansiyeli Olan Devletlere Rusya'nın Baskısı

Ukrayna krizi sonrasında yaşanan gelişmeler doğrutusunda, Avrasya Birliği'ne üyeliği hedeflenen ülkeler üç kategoride değerlendirilebilir. Birinci kategoride Ukrayna, Moldova ve Gürcistan gibi kesinlikle Avrasya Birliği ile herhangi bir ilişki kurmak amacı gütmeyen ve dış politikalarını Batıya entegrasyon, Avrupa Birliği ve NATO ile ilişkiler üzerinde kurmak isteyen ülkeler; ikinci kategoride politik ve ekonomik olarak Rusya'ya büyük oranda bağımlı olan Ermenistan, Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkeler; nihayet üçüncü kategoride kendi politikalarında bağımsız olduklarını iddia eden, Batılı kurumlarla ilişkilere daha çok önem veren,

svobodnoy torgovli SNG"), *Regnum*, 31 Mayıs 2013, <http://regnum.ru/news/fd-abroad/uzbek/1665916.html>, Erişim tarihi: 5 Haziran 2013.

fakat bu kez de Rusya'nın çıkarlarını göz ardı edemeyen Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkeler yer almaktadırlar.

Güney Kafkasya'da mevcut olan etnik savaşların çözüme kavuşmaması ve özellikle Rusya'nın ayrılıkçı bölgeleri savunarak ana devletlere baskı uygulama politikası, Azerbaycan ve Gürcistan'ın bu entegrasyon projesine mesafeli yaklaşmasına neden olmaktadır. Ukrayna'da Kırım'ın işgal edilmesi ve ülkenin doğusunda ayrılıkçı bölgelerin Moskova tarafından desteklenmesi ve Moldova'da mevcut ayrılıkçı Transdinyester bölgesi sorunu da Kiev ve Kişinev'in Kremlin'le ilişkilerine etki eden önemli unsurlardır. Rusya, Güney Kafkasya'da bulunan etnik savaşları çözmeden, Azerbaycan ve Gürcistan'ı Avrasya Birliği'nde göremeyeceği gerçeğini anlamaktadır. Fakat Kremlin için bu sorunların uluslararası hukuk prensibine dayalı çözümünü tüm bölgenin kendi kontrolünden çıkabileceği korkusu yaratmaktadır.

Azerbaycan, Rusya'nın önerdiği herhangi bir entegrasyon projesine katılmama politikası yürütmektedir. Bu politikanın başlıca nedeni olarak, bağımsızlık sonrasında Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarına dayalı Batılı kurumlarla işbirliğini geliştirerek izlediği dış politika stratejisi gösterilebilir. Bakü'nün Dağlık Karabağ sorunu çözülmeden Ermenistan'la aynı politik, ekonomik veya askeri bir teşkilatta yer almak istememesi de bu politikanın ana nedenlerinden biridir. Son dönemlerde BDT üye devletlerinin toplantılarına cumhurbaşkanı düzeyinde değil, başbakan yardımcısı düzeyinde katılan Azerbaycan, bir nevi Rusya'nın mesajlarına cevabını vermektedir. Bunlara rağmen Rusya'nın Bakü'ye uyguladığı baskı politikası, Azerbaycan iktidarını son dönemlerde Avrupa Birliği ve diğer Batılı kurumlarla ilişkilerinde dikkatli olmaya zorlamaktadır. Kasım 2013'te Vilnius'ta Azerbaycan'ın AB ile Doğu Ortaklığı kapsamında anlaşmayı imzalamamasının nedenlerinden biri de Rusya'nın tepkisini çekmek istememesidir. Azerbaycan'ın enerji güvenliği konusunda Rusya'ya bağımlı olmaması dış politikada izlenen denge politikasının önemli bir unsurudur. Azerbaycan'ın doğalgaz ve petrol yataklarının Avrupa'nın enerji güvenliği için önemi ve BTC ve TANAP gibi boru hatları projeleri Bakü'yü Batılı kurumlarla işbirliğine itmektir. Bakü'ye enerji üzerinden baskı politikası uygulayamayan Rusya, Dağlık Karabağ sorunu ve Azerbaycan'la sınır bölgelerinde mevcut olan etnik azınlıkları kullanma gibi politik baskı araçlarını devamlı vurgulamaktadır.

Kremlin, Ukrayna ve Moldova'daki ayrılıkçı sorunların gündemde kalmasıyla hem Kiev hem de Kişinev'in tam bağımsız politika

yürütememesini ve devamlı olarak kendisi ile ilişki içerisinde olmasını amaçlamaktadır. Rusya, bu devletlerde Moskova yanlısı iktidarların yönetime getirilmesi politikası için uğraşmaktadır.

6. Avrasya Birliği'ne Üyelik Sürecinde Ermenistan

31 Mayıs 2013'te BDT devlet başkanlarının Minsk toplantısında, Ermenistan üyeliğe sıcak baktığını ifade etmiştir. Zirve toplantısına katılan dönemin Başbakanı Tigran Sarkisyan, Ermenistan'ın Gümrük Birliği'ne üyelikle ilgili kararının net olduğunu belirtmiştir. Fakat daha önce Ermenistan bu birliğe üyeliğinin anlamsız olduğunu vurgulayarak, devletin Rusya'yla ortak sınırlarının olmadığını öne sürerek ilgi göstermemiştir. Erivan iktidarının karar değiştirmesinde muhakkak, Rusya'nın Ermenistan'a ihraç ettiği doğalgaz fiyatlarını artıracaklarını beyan etmesi önemli rol oynamıştır. Ermenistan'a yapılan bu baskılar, AB ile Ermenistan arasındaki görüşmelerde de dikkat merkezinde tutulmakta ve Ermenistan'ı hem Gümrük Birliği, hem de AB ile işbirliği kurmanın imkânsız olduğu konusunda uyarmaktadır.

Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan 3 Eylül 2013 tarihinde Moskova ziyaretinde ülkesinin milli menfaatlerini göz önünde bulundurarak Gümrük Birliği'ne girme kararı aldığını ve Avrasya Birliği projesinin kurulmasına katkı sağlamak istediğini ifade etmiştir.⁴⁵ Aslında, Sarkisyan'ın bu kararı, Rusya'nın Erivan'a yapılan baskısı sonucunda verilmiş gibi gözükmektedir. Bu gelişmeler Ermenistan'ın AB'nin Doğu Ortaklığı Programı kapsamında uzun yıllardır sürdürdüğü işbirliği sürecini sekteye uğratmış ve beklenildiği gibi Ermenistan Kasım 2013'te AB'nin Vilnius zirvesinde serbest ticaret anlaşmasını imzalamamıştır. Güvenlik ve enerji alanlarında Moskova'ya büyük ölçüde bağımlı olan Erivan, tam olarak Rusya'nın güdümüne girmiş ve Sarkisyan ülke içinde ve dışında tepki almasına rağmen bu kararın ve Avrasya Birliği'nde yer almak isteme tercihinin milli güvenlik kaygılarından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Tarihsel süreçte değerlendirildiğinde de Ermenistan'ın, Sovyetlerin yıkılması sonrasında Güney Kafkasya'da Rusya ile stratejik ortaklığını sürdürdüğü ve günümüzde Rus askeri üslerinin konuşlanmasına izin veren yegâne ülke olduğu bilinmektedir. 2012 yılından itibaren Gümrük Birliği ve Avrasya Birliği projelerine üyelik için Erivan'a baskı uygulayan Moskova, Ağustos 2012'de Moskova'da Putin-Sarkisyan görüşmesi

⁴⁵ "Armenia Ready to join Russia-led Customs Union", *RIA Novosti*, 3 Eylül 2013, <http://en.ria.ru/politics/20130903/183147413.html>. Erişim tarihi: 10 Nisan 2014.

sonrasında Ermenistan'ın üyeliğini koordine etmek için çalışma grubu oluşturulmasına nail olmuştur. Fakat Sarkisyan'ın Eylül 2013'te açıkladığı nihai karara kadar Kremlin'in baskıları devam etmiştir. Ağustos 2013'te Rusya'nın Ermenistan eski Büyükelçisi Vyacheslav Kovalenko, Sarkisyan iktidarının AB ile yakınlaşmaya devam etmesi halinde iki ülke arasındaki ilişkilerin tehlikeye gireceği konusunda uyarıda bulunmuştur. En belirgin tehdit olarak ise Kremlin, Ermenistan'ı koruma sorumluluğunu gözden geçirebileceğini ve Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan lehine bir tavır sergileyebileceğini beyan etmiştir.⁴⁶ Mayıs 2013'te Rusya, Ermenistan'a ihraç ettiği doğalgaz fiyatlarını %50 oranında artırarak da baskı politikasını devam ettirmiştir. Rusya'nın tehdit içeren açıklamaları ve uygulamaları, Sarkisyan'ı milli güvenlik kaygılarına öncelik vererek Gümrük Birliği ve Avrasya Birliği'ni tercih etmek zorunda bırakmıştır.

Ekim 2013'te Avrasya Ekonomik Konseyi'nin Minsk toplantısında Ermenistan'la kurumlar arasında işbirliğine ilişkin anlaşma imzalanmış,⁴⁷ Erivan'ın Gümrük Birliği'ne üyeliği için yol haritası oluşturulmuştur. Bu anlaşmayla Erivan AB'nin Kasım 2013'te Doğu Ortaklığı Programı çerçevesinde Vilnius'ta ortaklık anlaşması imzalamayacağı konusunda Kremlin'e teminat vermiştir. Bu vaat karşılığında ise, Moskova Ermenistan'a ihraç ettiği doğalgaz fiyatlarında tekrar indirime gidileceğini belirtmiştir. Aralık 2013'te Putin'in Ermenistan ziyareti sırasında ihraç edilen doğalgaz fiyatının 270 dolardan 189 dolara (1000 metreküp) indirildiğini açıklamıştır. Fakat Rusya bunun karşılığında önceden %80'ini elinde bulundurduğu Ermenistan'ın ArmRosGazprom doğalgaz şirketinin %20'lik hissesini de Gazprom şirketine devredilmesini sağlayarak, Ermenistan'daki doğalgaz dağıtımını tamamıyla kendi kontrolüne almıştır. Rusya'nın bu baskıları üzerine Ermenistan, Vilnius'ta AB ile Ortaklık Anlaşması ile Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması'nı (DCFTA) imzalamamıştır. Avrupa Parlamentosu, Rusya'nın Doğu Ortaklığı üyelerine ekonomik, politik ve askeri baskı uygulamasını sert şekilde eleştirmiştir.⁴⁸ Ermenistan 02 Ocak 2015 tarihinde birliğe resmen üyeliğe kabul edilmiştir.

⁴⁶ Emil Danielyan, "European Integration Unlikely to End Armenia's Alliance with Russia, 06 August 2013, www.rferl.org/content/armenia-russia-european-integration/25068199.html, erişim tarihi: 10 Nisan 2014.

⁴⁷ Supreme Eurasian Economic Council meeting, 24 October 2013, <http://eng.news.kremlin.ru/news/6169/print>, erişim tarihi: 10 Nisan 2014.

⁴⁸ "MEPs want more concrete EU action to support eastern partners", 12 December 2013, www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20131209IPR30221/html/MEPs-want-more-concrete-EU-action-to-support-eastern-partners. Erişim tarihi: 10 Nisan 2014.

7. Avrasya Birliği ve Avrupa Birliği Arasındaki Ukrayna

Kasım 2013'te Vilnius Zirvesi öncesi Doğu Ortaklığı Programı çerçevesinde Ukrayna AB ile Ortaklık Anlaşması imzalamayacağını açıklamış; bu karar Rusya'nın Ukrayna'ya uyguladığı baskı politikasının sonucu olarak değerlendirilmiştir. Yanukovi hükümetinin, Gümrük Birliği'ne gözlemci olarak katılmaya ve AEB'nin toplantılarında yer almaya onay vermesi sonrasında dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Barroso, Kiev-Brüksel ilişkilerinin tekrar değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁹ AB'nin Ukrayna iktidarının bu kararını Moskova'nın uyguladığı şantaj politikalarının bir parçası olarak görmesinin yanı sıra Ukrayna muhalefeti de eski Cumhurbaşkanı Yanukovi'in kararına karşı protesto amaçlı gösterilere başlamıştır. Kremlin'in baskısı altında karar vermek zorunda kalan Yanukovi, AB ile öngörülebilir bir gelecekte anlaşma imzalamayacağını ifade etmiştir. Yanukovi'in bu anlaşmayı imzalamaması karşılığında Rusya'nın Ukrayna'ya 1,3 milyar dolarlık borcunu ödemesinde kolaylık sağlayacağı, doğalgaz fiyatlarında artışa gitmeyeceği gibi vaatlerde bulunduğu bilinmektedir.

Yanukovi'in kararı kendisine karşı aylarca devam eden protestolara neden olmuştur. Üstelik cumhurbaşkanlığını muhalefetin baskıları altında bırakıp kaçması da Ukrayna'nın toprak bütünlüğü konusunda tehlike oluşturmuştur. Ukrayna'nın Batı ve Rus yanlısı gösterilere sahne olması, Kırım'ın Mart 2014'te Rusya tarafından işgaliyle sonuçlanmıştır. Tarihsel olarak Kırım'ın kendi toprağı olduğunu ve 1954 yılında Ukrayna'ya hediye edildiğini iddia eden Kremlin, 16 Mart 2014 referandumuyla Kırım'ı kendisine bağlamıştır. Avrasya Birliği çerçevesinde Ukrayna'nın olmaması Rusya için jeostratejik açıdan büyük bir başarısızlık olarak algılanabilir. Bu anlamda, Ukrayna'nın AB ile anlaşma imzalayarak Avrasya Birliği'ne ye olmaması stratejik olduğu kadar ekonomik olarak da Rusya'nın çıkarlarına karşıdır.

Yanukovi sonrasında Kiev'de geçici hkmet kuran Ukrayna, Başbakan Arseniy Yatsenyuk rehberliğinde 21 Mart 2014'te Brüksel'de AB ile Ortaklık Anlaşması'nın siyasi kısmını imzalamıştır. Putin ise "Kırım'ın ve Sivastopol'n Rusya'ya bağlanması ve Yeni Federal Bölgeler oluşturulması" anlaşmasını imzalayarak, Kırım'ın işgalini gerçekleştirmiştir. Rusya, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü bozarak Batılı

⁴⁹ "Kiev Reaffirms EU Integration Course", *RIANovosti*, 1 Haziran, 2013, <http://en.rian.ru/world/20130601/181454920.html>. Erişim tarihi: 5 Haziran 2013.

devletlere, arka bahçesi olarak gördüğü eski Sovyet coğrafyasındaki çıkarlarını diğer bir güçle paylaşmayacağı mesajını vermiştir. Ağustos 2008 savaşında olduğu gibi, Kırım'da da aynı senaryoyu uygulayarak Batıya mesaj gönderen Putin, kendisinin ifade ettiği şekliyle Avrasya Birliği'ni kurma niyetinin ciddi olduğunu ve bunun için gereken her yonteme başvuracağını göstermektedir. Ukrayna sorunu çözülmemiş ve stratejik anlamda ülkede etnik Rusların çoğunlukta bulunduğu doğu bölgelerinde yaşanan ayrılıkçılar ülkenin geleceğini tehlikeye atmaktadır. Ukrayna'nın AB ve Rusya arasında tercih yapmak zorunda bırakılması, Batı ile ilişkiler kurmakta ısrar eden Gürcistan ve Azerbaycan başta olmak üzere diğer Sovyet cumhuriyetlerine Moskova'nın verdiği mesaj olarak da düşünülebilir.

Rusya'nın baskı politikası sonucu kabul ettiği yasada, Ocak 2015'ten itibaren ülkeye gelen tüm yabancılara vize uygulanacağı belirtilmiştir. Bilindiği üzere eski Sovyet cumhuriyetleri vatandaşları yıllardır Rusya'da göçmen işçi statüsündedirler ve ailelerine para yardımı yapmakla ülke ekonomilerine katkıda bulunmaktadırlar. Kremlin kabul ettiği bu yasayla göçmen işçilerin tekrar ülkelerine geri dönmelerini istemekte ve ekonomisi zayıf olan devletlerde iktisadi sıkıntıların baş göstereceğini iyi bilmektedir. Bundan rahatsız olan ülkeler ekonomik anlamda Rusya'ya bağımlılıklarından dolayı Moskova'nın taleplerini karşılamak zorundadır. Ekonomik sıkıntılar yaşayan ülkeler bu uygulamalardan rahatsızlıklarını ifade etmektedirler. Rusya'nın istisnai olarak Gümrük Birliği'ne üye devletlerden aynı uygulamayı talep etmeyeceğini beyan etmesi ekonomisi zayıf bazı devletlerin birliğe üyeliği için baskı olarak değerlendirilebilir.

8. Uluslararası Toplumun Avrasya Birliği Projesine Yaklaşımı

Soğuk Savaş sonrasında Batı dünyası eski Sovyet coğrafyasında Rusya'nın eski gücünü kazanamaması ve bölgedeki devletlerin Kremlin'in kontrolünden çıkması için politikalar izlemiştir. 1990'lı yıllarda Batının bu politikası büyük ölçüde başarılı olmuş; fakat bu başarı Rusya'nın yaşadığı ekonomik ve siyasi krizden kaynaklanmıştır. 21. yüzyıl başlarında Batılı devletlerin izlediği politikalar sonucu birçok ülkede Rusya karşıtı iktidarlar oluşmuştur. Böylece Kremlin'in çıkarları tehlikeye girmiştir. Fakat Putin'in bölgedeki dış politika stratejileri ABD'nin yayılmacı politikasını durdurmak ve aktif şekilde Batının nüfuzunu bölgede yok etmek üzerine kurulmuştur. Avrasya Birliği de bu bağlantıda değerlendirildiğinde, Batının ısrarla karşı olduğu bir proje gibi değerlendirilmektedir.

Aralık 2012’de dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, İrlanda’nın başkenti Dublin’de gerçekleştirilen AGİT konferansında Rusya’nın eski Sovyet cumhuriyetlerinden oluşacak Avrasya Birliği projesini eleştirerek, bunun hayata geçirilmesinin ABD-Rusya ilişkilerini tekrar Soğuk Savaş dönemine götüreceğini ifade etmiştir.⁵⁰ ABD’nin bu projeden rahatsız olduğu açık şekilde görülmektedir. Clinton, ülkesinin Avrasya Birliği projesinin gerçekleşmesinin karşısında konumlanmasının gerektirdiği her türlü önlemi alacağını belirtmiş ve Rusya’nın bu girişimini bölgeyi yeniden Sovyetleştirme teşebbüsü (*re-Sovietization*) olarak yorumlamıştır.⁵¹

ABD’nin Rusya’nın bu girişimlerini engellemesi için özellikle Orta Asya ve Güney Kafkasya’da yeterli gücü bulunmamaktadır. 11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD’nin Orta Asya devletleri ile olan ilişkilerdeki olumlu gelişmeler, Obama’nın cumhurbaşkanlığı döneminde pasif bir yaklaşım sergilemektedir. Afganistan’dan askeri birliklerini çekme kararı alan Washington’un, kararın gerçekleşmesinden sonra bölgedeki etkisi daha da zayıflamıştır. Özellikle Kırgızistan’da gerçekleşen renkli devrim sonrasında, Rusya’nın Orta Asya politikası ABD’nin bölgedeki nüfuzunu zayıflatmak olmuştur. Kırgızistan’da gerçekleşen son iktidar değişikliği Rusya’nın kontrolünde olmuş; Bişkek hükümeti ekonomik ve siyasi açıdan Moskova’ya bağımlı hale gelmiştir. Bu bağlamda, Manas Askeri Üssü’nde konuşlanmış olan ABD askeri üssünün kapatılması için Moskova Kırgızistan’a baskılarını artırmıştır. Kasım 2013’te Kırgız Dışişleri Bakanı Erlan Abdıldayev ABD’nin Bişkek Büyükelçisi Pamela Spratlen’le görüşmesi sırasında Temmuz 2014’te üsle ilgili anlaşma süresinin sona erdiğini hatırlatarak, Kırgızistan’ın yeni bir anlaşma imzalamayı düşünmediğini belirtmiştir. Bu kararın Kremlin’in Bişkek’e yaptığı baskısı sonucu olduğu tahmin edilmektedir.⁵²

Avrasya Birliği, kapsamayı amaçladığı coğrafya, sahip olduğu demografik yapı, ekonomik ve ticari güç ve enerji kaynakları ile dünyanın

⁵⁰ Al Pessin, “Clinton Criticizes Russia on Europe Policy, Human Rights”, *Voice of America*, 6 Aralık 2012, <http://www.voanews.com/content/clinton-criticizes-russia-on-europe-policy-human-rights/1559739.html>, Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

⁵¹ “Clinton Calls Eurasian Integration An Effort to Re-Sovietize”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 7 Aralık 2012, <http://www.rferl.org/content/clinton-calls-eurasian-integration-effort-to-resovietize/24791921.html>, Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

⁵² “Kyrgyzstan Notifies US of Manas Transit Center Closure”, *RIA Novosti*, 14 Kasım 2013, <http://en.ria.ru/russia/20131114/184714501/Kyrgyzstan-Notifies-US-of-Manas-Transit-Center-Closure.html>, Erişim tarihi: 10 Nisan 2014.

siyasal anlamda yeniden yapılanmasına yön verecek kadar önemlidir. Bu nedenle projenin hayata geçmesi ilk olarak aynı coğrafyada stratejik çıkarları bulunan ABD, AB ve Çin gibi güçleri rahatsız etmektedir. Rusya'nın başlıca amacının bu güçleri kuracağı birlik dışında tutmak olduğu Washington, Brüksel ve Pekin tarafından anlaşılmaktadır. Çin'in son yıllarda Orta Asya ülkelerinde artan ekonomik ağırlığı Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'la dış ticaret ilişkilerinde Rusya'yla kıyaslandığında daha etkin olan ekonomik politikaları, Moskova'nın bölgede siyasal ve ekonomik nüfuzunu büyük ölçüde etkilemektedir. Az gelişmiş bir ekonomiye sahip olan Kırgızistan, Pekin'e ekonomik olarak bağımlıdır. Birliğin kurulmasıyla Çin'in Kırgızistan pazarına girmesi gibi bir tehlikeyi, Rusya'nın kendi lehine kullanması, yalnız ekonomik değil, politik açıdan da Moskova'nın Bişkek üzerindeki etkisini artırmaya neden olacaktır.

Avrasya Birliği projesi Batılı politikacılar için bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. Özellikle AB'nin bölgedeki devletlerle yıllardır sürdürdüğü politika, Avrasya Birliği'nin gerçekleşmesiyle önemini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Avrasya Birliği, Rusya'nın AB ile ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Moskova, AB'yle yeni bir anlaşmanın imzalanmasını ve genel olarak ilişkilerin gelişmesini Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan gibi kurumların Brüksel tarafından resmi olarak tanınması şartına bağlamaktaydı. St. Petersburg'da Haziran 2012'de gerçekleşen Rusya-AB zirve toplantısı esnasında Putin, AB resmi yetkililerinin Ortak Ekonomik Alan temsilcileri ile görüşmeler yapmasını önermiş ve bunu kendisinin bazı yetkilerini Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alanda bulunan üye devletlerden oluşan uluslar üstü örgüte vermesiyle izah etmiştir. Dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Manuel Barroso ve Avrupa Konseyi Başkanı Herman Von Rompuy, Putin'in bu önerisine olumlu yaklaşmayarak, kendilerinde Ortak Ekonomik Alan ile AB arasında müzakere yürütme yetkisinin olmadığını bildirmişlerdir. Aralık 2012'de Brüksel'de devam eden Rusya ve AB zirve toplantısında Avrasya Ekonomik Komisyonu temsilcisi Tatyana Valovaya da, AB'nin Rusya'ya önermiş olduğu Ortak Ekonomik Alan'ın Rusya'yla değil, AB ve Avrasya Birliği arasında kurulması gerektiğini belirtmiştir.⁵³

Rusya 1990'lı yıllardan itibaren mevcut olan ve eski Sovyet ülkelerini kapsayan Yakın Çevre Politikası olarak adlandırdığı doktrinde bu ülkeleri

⁵³ "Putin to visit Brussels as "Eurasian Union" leader", *EurActive Online*, 4 Aralık 2012, www.euractiv.com/europes-east/putin-comes-eu-urasian-union-le-news-516419, Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

kendi güvenliğinin önemli bir unsuru olarak görmektedir. Fakat eski Sovyet cumhuriyetlerinin Avrasya Birliğine entegre olma yolundaki farklı yaklaşımları, Büyük Avrasya imparatorluğu projesinin hayata geçmesine engel olan başlıca neden olarak değerlendirilmektedir. Putin'in bu girişimi 'SSCB yeniden mi kuruluyor?' veya 'Neo-Sovyetizm' şeklinde de yorumlanmaktadır. Rus siyaset bilimcisi olan Aleksey Şiropayev, 'Neo-Sovyetizm' ve 'Putinizm'i eş anlamda gördüğünü ve Putin'in entegrasyon girişimlerini imparatorluğun canlandırılması için gösterilen çabalar şeklinde yorumlamaktadır.⁵⁴

9. Sonuç

Avrasya Birliği'nin 21. yüzyılın önemli jeopolitik olaylarından biri olduğuna şüphe yoktur. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra bölgede oluşturulan entegrasyon modellerine kıyasen, Ocak 2015 itibariyle faaliyete geçen Avrasya Birliği'nin daha etkili olarak Rusya merkezli yeni bir güce dönüşmesi kaçınılmazdır. Her ne kadar Avrasya Birliği'nin ekonomik ağırlıklı olacağı iddia ediliyorsa da, Rusya'nın bu projeye jeopolitik amaçlarını gerçekleştirmeye çalışacağı bir gerçektir. Moskova arka bahçesi olarak gördüğü devletleri kendi önderliğinde bir ittifakta bulundurmakla; Orta Asya, Güney Kafkasya, Orta Doğu ve Akdeniz'de milli güvenliğine karşı tehdit oluşturan unsurları bertaraf etmeyi amaçlamaktadır.

Fakat eski Sovyet cumhuriyetleri açısından değerlendirildiğinde, 70 senelik bir Sovyet dönemi sonrası bağımsızlıklarına kavuşan devletlerin yeniden kendilerini Rusya'ya bağımlı kılma ihtimali çok azdır. Bazı eski Sovyet cumhuriyetlerini bu birliğe üyeliğe tereddütle yaklaştıran veya zorlayan neden Rusya'nın geçmiş emperyalist kimliğidir. Putin döneminde, bu unsur Rusya politikasında aşikâr bir şekilde gözükmemektedir. Bazı devletler, Rusya ile ilişkilerini ve entegrasyon sürecini kendi çıkarları doğrultusunda destekleyeceklerini net bir şekilde ifade etmektedirler.

Ekonomik açıdan ele alındığında, Kırgızistan ve Tacikistan gibi ekonomisi az gelişmiş ülkelerin Avrasya Birliği'nde varlığı Rusya açısından avantaj olarak düşünülemez. Son yıllarda Avrupa Birliği'nde yaşanan ekonomik kriz ve Yunanistan örneğinde olduğu gibi bazı üye ülkelerdeki ekonomik sorunların AB açısından yarattığı tehlikenin, Avrasya Birliği dahilinde Rusya için de söz konusu olacağını tahmin etmek zor değildir. Orta Asya devletleri dışındaki diğer devletlerin AB'yle ilişkilerini dikkate

⁵⁴ Aleksey Şiropayev, "Неосоветизм как явление наших дней", (Neosovyetizm kak yavlenie nashikh dneiy), 7 Kasım 2011, <http://shiropaev.livejournal.com/78106.html>. Erişim tarihi: 4 Haziran 2013.

alırsak, Avrasya Birliği'ne üyeliklerinin hem üye devletlerin hem de Rusya'nın Batı'yla ilişkilerinde sorunlar yaratacağı bilinmektedir.

Eski Sovyet cumhuriyetlerinin bir çoğu kendilerini farklı birliklere entegre etme politikası yürütmektedirler. Özellikle, Ukrayna ve Moldova gibi devletlerin, aynı zamanda Güney Kafkasya devletlerinden Gürcistan ve Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne yaklaşma politikaları ve bu devletlerin Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası ve Doğu Ortaklığı programında yer almaları, onların Avrasya Birliği'ne katılmalarını imkânsız kılmaktadır. Ayrıca birçok ülkede mevcut etnik çatışmalar sorununun çözümlenememesi; Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ sorununun bu iki ülkenin aynı birlikte yer almasına mani oluşturması; Gürcistan ve Rusya arasında Ağustos 2008 savaşı sonrasında iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi nedenler Avrasya Birliği'ne birçok eski Sovyet ülkesinin üye olması ihtimalini azaltmaktadır.

Fakat görünen o ki, Rusya'nın ihraç ettiği enerji kaynaklarının fiyatlarında artırıma giderek, bazı ülkelere baskı uygulama politikaları olumlu sonuca varmaktadır. Ermenistan örneğinde olduğu gibi Moskova'nın Sarkisyan'ın kararından önce ihraç ettiği doğalgaz fiyatlarını artırması ve AB ile anlaşma imzalamayacağına ilişkin kararını açıklamasından sonra ihraç ettiği doğalgaz fiyatlarını azaltması bunun tipik örnekleridir. Ukrayna'da yaşanan gerilim sonrasında Rusya'nın bu ülkeye ihraç ettiği doğalgaz fiyatlarını artırması da baskı politikalarının bir parçasıdır. Azerbaycan, Gürcistan ve Türkmenistan dışındaki eski Sovyet cumhuriyetlerinin Avrasya Birliği'ne sıcak baktıklarını belirtmeleri, Rusya'nın bu üç devlete karşı da baskı uygulayacağı ihtimalini kesinleştirmektedir. Azerbaycan'ın AB ile son dönem ilişkilerinde pasif yaklaşımı da Kremlin tarafından uygulanan tehditler çerçevesinde değerlendirilebilir. ABD ve AB devletlerinin Rusya'ya uyguladıkları yaptırımlar, Kremlin'e yapılan baskı gibi gözükse de aslında Moskova'nın kendi çıkarlarını koruması için bölge devletlerinde daha saldırgan politika izleyeceği izlenimi vermektedir. Rusya'nın bu politikaları sonucu ileri bir tarihte hem Gürcistan'ın hem de Azerbaycan'ın Gümrük Birliği'ne ve Avrasya Birliği'ne en azından gözlemci devlet sıfatıyla katılabileceği tahmin edilebilir. Bu şekilde değerlendirildiğinde, Avrasya Birliği'nin kurulmasındaki gerçek amacın eski Sovyet cumhuriyetlerinin Batı dünyası ile ilişkilerini zayıflatmak ve Rusya dışındaki güçlerin bölgeden çıkarılmasına yönelik bir strateji olduğunu düşünmek daha doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

- Agreement on Foundation of Eurasian Economic Community (EurAsEc)*, 10 Ekim 2010, <http://www.evrases.com/docs/view/3> (Erişim: 04.06.2013)
- Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*, 25 Nisan 2005, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml (Erişim: 01.06.2014)
- “Armenia Ready to join Russia-led Customs Union”, *RIA Novosti*, 03 Eylül 2013, <http://en.ria.ru/politics/20130903/183147413.html> (Erişim: 10.04.2014)
- “Atambayev: Zacem nam iskat soyuznikov na Lune, esli nashi interesi svyazani s Rossiey” (Atambayev: Eğer çıkarlarımız Rusya ile ortaksa, neden müttefikimizi Ayda arayalım), *Mir24TV*, 12 Mart 2013, <http://mir24.tv/news/politics/6650171> (Erişim tarihi: 13.06.2014)
- Buckley, Neil. “Putin sets sights on Eurasian Economic Union”, *Financial Times*, 16 Ağustos 2011, www.ft.com/cms/s/0/a7db2310-b769-11e0-b95d-00144feabdc0.html#axzz2UZPAw7QF (Erişim: 04.06.2013)
- Bugajski, Janusz. *Cold Peace: Russia's New Imperialism*. Westport, CT: Praeger, 2004.
- “Clinton Calls Eurasian Integration An Effort to Re-Sovietize”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 07 Aralık 2012, www.rferl.org/content/clinton-calls-eurasian-integration-effort-to-resovietize/24791921.html (Erişim: 04.09.2014)
- Danielyan, Emil. “European Integration Unlikely to End Armenia's Alliance with Russia”, 06 Ağustos 2013, www.rferl.org/content/armenia-russia-european-integration/25068199.html (Erişim: 10.04.2014)
- Dragneva, Rilka and Kataryna Wolczuk. “Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?”, Chatham House Briefing Paper, Ağustos 2012, www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_dragnevawolczuk.pdf. (Erişim: 04.09.2014)
- Dugin, Aleksandr. *Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить Пространством*, (Osnovy geopolitiki. Geopoliticeskoe budushee Rossii. Myslit Prostranstvom / Jeopolitiğin Esasları. Rusya'nın Jeopolitik Geleceği), Moskova: Arktogeya, 2000.
- “Eurasian Integration No “Reincarnation of USSR”- Nazarbayev”, *RIA Novosti*, 18 Ocak 2013, <http://en.rian.ru/world/20130118/178861309.html>. (Erişim: 18.01.2014)

- Евразийский взгляд: основные принципы доктринальной евразийской платформы, “Evraziiskii vzgliad: Osnovniye printsipy doktrinalnoi evraziiskoi platformy” (Avrasya bakışı: Avrasya platformunun esas prensipleri), Moskova: Arktogeya, 2001.
- Felgenhauer, Pavel. “Dushanbe Summits Follow Russian Agenda”. *The Jamestown Foundation*, 10 Ekim 2007, www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=33065 (Erişim: 25.07.2014)
- “Kiev Reaffirms EU Integration Course”, *RIA Novosti*, 01 Haziran 2013, <http://en.rian.ru/world/20130601/181454920.html> (Erişim: 04.09.2014)
- Концепция внешней политики Российской Федерации (Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation), Approved by President of the Russian Federation V. Putin, 12 Şubat 2013, www.mid.ru/bdomb/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcb3/76389fec168189ed44257b2e0039b16d!Open Document (Erişim: 15.12.2014)
- Концепция внешней политики Российской Федерации (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation), Approved by the President of the Russian Federation, 28 Haziran 2000, <http://archive.mid.ru//B1.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3> (Erişim: 11.12.2014)
- Konyrova, Kulpash. “Russia, Belarus, Kazakhstan move towards a Eurasian Union”, *New Europe*, 20 Mayıs 2013, <http://www.neurope.eu/article/russia-belarus-kazakhstan-move-towards-eurasian-union>. (Erişim: 16.08.2014)
- “Kyrgyzstan Notifies US of Manas Transit Center Closure”, *RIA Novosti*, 14 Kasım 2013, <http://en.ria.ru/russia/20131114/184714501/Kyrgyzstan-Notifies-US-of-Manas-Transit-Center-Closure.html>. (Erişim: 10.04.2014)
- “Kyrgyzstan to join Russian-led Customs Union, Ukraine to Observe”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 29 Mayıs 2013, <http://www.rferl.org/content/kyrgyzstan-ukraine-russia-customs-union/25001114.html>. (Erişim: 04.06.2014)
- Leonard, Peter. “Russia’s Putin dreams of sweeping Eurasian Union”, *Associated Press Online*, 03 Ocak 2012.
- “Torqovix voyin v usloviyax EAES bit ne doljno-Lukashenko” (Avrasya Ekonomik Birliği’nde ticari savaşların olmaması lazım), *Institut Evraziyskoy Integratsii*, 30 Ocak 2015, <http://eurazis.kz/?p=6355> (Erişim: 15 Mayıs 2015)

- “Lukashenko: Evraziyskiy soyuz budet edinim gosudarstvom” (Lukaşenko: Avrasya Birliği tek bir devlet olacak), *Regnum*, 09 Ekim 2012, <http://regnum.ru/news/polit/1579163.html> (Erişim: 06.06.2014)
- “Members will have privileges-Medvedev”. *The Voice of Russia*, 20 Mart 2012, http://english.ruvr.ru/2012_03_20/68952155/ (Erişim: 04.08.2014)
- Panfilova, Viktoriya. “Узбекистан подал заявку на выход из Евразийского экономического сообщества” (“Uzbekistan podal zayavku na vikhod iz Evraziyskovo ekonomicheskovo soobshstva”): Özbekistan Avrasya Ekonomik Topluluğu üyeliğinden çıkmak için başvuruda bulundu). *Nezavisimaya Gazeta*, 12 Kasım 2008, http://www.ng.ru/cis/2008-11-12/3_Uzbekistan.html (Erişim: 04.10.2014)
- Pessin, Al. “Clinton Criticizes Russia on Europe Policy, Human Rights”. *Voice of America*, 06 Aralık 2012, www.voanews.com/content/clinton-criticizes-russia-on-europe-policy-human-rights/1559739.html (Erişim: 04.11.2014)
- Petro, Nicolai N., and Alvin Z. Rubinstein, *Russian Foreign Policy: From Empire to Nation-State*. New York: Longman, 1997.
- Primakov, Evgeniy, “Na gorizonte-mnogopolyusniy mir. Mejdunarodnie otnosheniyanakanune XXI veka” (Çok kutuplu dünya ufkunda. 21.yüzyılda uluslararası ilişkiler), *Nezavisimaya Gazeta*, 22 Ekim 1996.
- „Putin Says no Tighter Entry Rules Before 2015“, *RIA Novosti*, 18 Nisan 2013, <http://en.rian.ru/russia/20130418/180716482.html> (Erişim: 08.12.2014)
- “Putin to visit Brussels as “Eurasian Union” leader””, *EurActive Online*, 04 Aralık 2012, www.euractiv.com/europes-east/putin-comes-eu- Eurasian-union-le-news-516419 (Erişim: 12.11.2014)
- Putin, Vladimir. “Новый интеграционный проект для Евразии- будущее, которое рождается сегодня”, “A New Integration Project for Eurasia: A future that is born today”. *Izvestia*, 03 Ekim 2011, <http://izvestia.ru/news/502761> (Erişim: 01.09.2014).
- Putin, Vladimir. “Россия: новые восточные перспективы” (“Rossia: novie vostochnie perspektivi” : Rusya: yeni doğu perspektifleri). *Nezavisimaya Gazeta*, Kasım 14, 2000, www.ng.ru/world/2000-11-14/1_east_prospects.html (Erişim: 04.09.2014)

- Resolution 62/79 adopted by the General Assembly. Cooperation between the United Nations and the Eurasian Economic Community*, 06 Aralık, 2007, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/79&Lang=E_ (Erişim: 04.12.2014)
- Resolution 58/84 adopted by the General Assembly. Observer Status for the Eurasian Economic Community in the General Assembly*, 09 Aralık 2003, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/58/84&Lang=E_ (Erişim: 04.11.2014)
- Schwartz, Michael. “Kyrgyzstan Votes for a President, Feeling the Pull of Russia”. *The New York Times*, 29 Ekim 2011, www.nytimes.com/2011/10/30/world/asia/as-kyrgyzstan-votes-some-consider-a-turn-to-russia.html?pagewanted=all_ (Erişim: 22.07.2014)
- Shiropayev, Aleksey. “Неосоветизм как явление наших дней” (“Neosovyetizm kak yavlenie nashikh dney”: Neosovyetizm günümüzün fenomeni), 07 Kasım 2011, <http://shiropaev.livejournal.com/78106.html>. (Erişim: 04.06.2013)
- Spillius, Alex. “Vladimir Putin is trying to take Russia back in time”, *The Telegraph*, 05 Ekim 2011, www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/8808712/Vladimir-Putin-is-trying-to-take-Russia-back-in-time.html_ (Erişim: 03.11.2014)
- Tsygankov, Andrei P. “Hard-line Eurasianism and Russia’s Contending Geopolitical Perspectives”, *East European Quarterly*, XXXII, No. 3, Fall (1998).
- “Uzbekistan prisoedinilsia k zone svobodnoy trgovli SNG”(Özbekistan, BDT’nin serbest ticaret bölgesine dahil oldu). *Regnum*, 31 Mayıs, 2013, <http://regnum.ru/news/fd-abroad/uzbek/1665916.html> (Erişim: 04.12.2014)
- “Von Lissabon bis Wladiwostok”, *Süddeutsche Zeitung*, 25 Kasım 2010, www.sueddeutsche.de/wirtschaft/putin-plaedoyer-fuer-wirtschaftsgemeinschaft-von-lissabon-bis-wladiwostok-1.1027908 (Erişim: 21.12.2014).